

Політико-правова база декомунізації історичної пам'яті українців

Постановка проблеми. Процес декомунізації складний і тривалий, бо це не просто механічне очищення від радянської символіки чи топоніміки. Це глибокий, подекуди травматичний процес для України і всіх пострадянських країн, який можна аналізувати з багатьох аспектів.

Мета. Дослідити політико-правову базу декомунізації. Для висвітлення поставленої мети ми ставимо наступні **завдання**:

- проаналізувати суть поняття «декомунізація»;
- охарактеризувати зміст декомунізаційних законів і процес їх втілення.

Виклад матеріалу. Що таке декомунізація? По-перше, це очищення історичної пам'яті від радянського минулого. По-друге, декомунізація - це викорінення радянських практик з українського повсякдення.

Процес декомунізації в суспільному житті України розпочався з декомунізації освіти та виховання. З навчальних програм навчальних закладів були виведені дисципліни, присвячені вивченню основ комуністичної ідеології, історії Комуністичної партії тощо. На підприємствах та у військових частинах були ліквідовані так звані «Ленінські кімнати», прибрані бюсти Леніна та інших комуністичних партійних діячів. Одним з перших пам'ятників комуністичному режиму, знесених в Україні, був монумент Великій Жовтневій соціалістичній революції в Києві. Знесення відбулось відповідно до рішення Київради у вересні 1991 року. 12 червня 2009 року наказом Президента України Віктора Ющенка в Україні розпочато загальний демонтаж пам'ятників і пам'ятних знаків, присвячених особам, причетним до організації та здійснення голодоморів і політичних репресій в країні у радянські часи. Однак, з очоленням держави 25 лютого 2010 року Віктором Януковичем та поступовим заміщенням посадових осіб органів влади представниками «Партії регіонів» та «Комуністичної партії», реалізація наказу Президента України від 12 червня 2009 року фактично зупинилася та розпочалася активна популяризація ідеології «Русского мира». Поступово відверті шовіністичні дії близького оточення В. Януковича спричинили наростання в суспільстві гострого обурення, яке наприкінці 2013 року досягнуло піку та переросло в масовий стихійний антикомуністичний рух за очищення України від символів тоталітарного минулого — ленінопад. У січні 2015 року дані громадські ініціативи були схвалені Міністерством культури України і розпочато організований демонтаж пам'ятників, пов'язаних із комуністичними діячами по всій Україні [7].

Важливим кроком в процесі декомунізації стало його узаконення, ухвалене 9 квітня 2015 року Верховною Радою України пакетом законів. 15 травня 2015 року закони підписав Президент України Петро Порошенко. Вони були опубліковані 20 травня 2015 року та набули чинності з 21 травня.

Декомунізаційний пакет законів включає в себе чотири проекти:

1. «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» (закон № 314-VIII):

- Оцінка російської агресії – визнається факт агресії Радянської Росії проти України.
- Право на свободу – боротьба за незалежність України визначається правомірною.
- Відновлення незалежності – законодавчо визначається, що у 1991 році відбулося відновлення незалежності України.
- Військова традиція – визнаються нагороди та військові звання, які протягом 1917-1991 років присвоювалися українським державним утворенням, учасникам визвольного руху [2].

2. «Про увічнення перемоги над нацизмом в Другій світовій війні 1939–1945» (закон № 315-VIII):

- Друга світова війна – закріплення офіційного використання загальносвітового терміну «Друга світова війна 1939-1945рр.».
- День пам'яті та примирення – запровадження Дня пам'яті та примирення 8 травня, з метою увінчення пам'яті усіх жертв Другої світової війни.
- День перемоги над нацизмом – визначення 9 травня як державного свята.
- Символіка пам'яті – скасування використання символіки під час вшанування пам'яті полеглих та увінчення перемоги над нацизмом [3].

3.«Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» (закон № 316-VIII):

- Відкритий доступ – відкриваються всі архіви радянських репресивних органів.
- Минуле онлайн - встановлюється обов'язок оцифрування документів задля їх збереження та удоступлення.
- Єдиний архів - формується єдиний архів репресивних органів
- Європейський принцип доступу – закон обмежує доступ до інформації, а не до документа.
- Декомунізація спецслужб та міліції – сучасні правоохоронці та спеціальні служби перестають бути пов'язаними з радянськими репресивними органами [1].

4.«Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки» (закон № 317-VIII):

- Засудити тоталітарний режим – визнання Україною злочинними комуністичного та нацистського режимів, жертвами якого стали мільйони наших співвітчизників.
- Стоп пропаганді – запровадження відповідальності за пропаганду комуністичного та нацистського режимів.
- Очищення мапи країни – встановлення процедури перейменування об'єктів, які носять «комуністичні» назви.
- Справедливість, а не помста – розслідування злочинів геноциду проти людства та людяності, військових злочинів, здійснених представниками тоталітарних режимів.
- Вшанування пам'яті – встановлення Дня пам'яті жертв комуністичного та нацистського тоталітарних режимів 23 серпня [4].

Ці закони, розроблені в Українському інституті національної пам'яті, підтримані урядом і схвалені парламентом, охрестили «Законами Чистого четверга». Їх дія означає, що Україна на рівні фундаментальних цінностей стає нарешті справді незалежною державою, яка безповоротно пориває з радянським минулим. [5].

Однак, вже під час першого етапу очищення від радянського минулого — це перейменування населених пунктів і вулиць, демонтаж радянських символів, виявилось, що настрої в суспільстві щодо цих змін не надто оптимістичні. Як показує опитування Соціологічної групи "Рейтинг", на запитання "Як ви ставитеся до ініціативи демонтувати всі пам'ятники Леніну в Україні?" 48% громадян відповіли, що не підтримують ініціативи, 41% виступає за демонтаж, і 11% українців вагалися з відповіддю. Ставлення до ініціативи перейменувати міста і вулиці в Україні неоднозначне. В цілому її швидше не підтримують (57%), ніж підтримують (35%). Так, 34% вважають, що змінювати потрібно лише назви на честь радянських політичних діячів, які вчинили злочини проти українського народу і це документально доведено, 15% — усі назви на честь радянських політичних діячів. Проте 44% все одно не підтримують ідеї перейменування вулиць узагалі, а 7% — не визначилися.

Попри слабку підтримку населення, декомунізація таки відбулася. Станом на грудень 2016 року:

- Перейменовано 25 районів і 978 населених пунктів.
- За даними обласних державних адміністрацій, перейменовано 51 493 вулиці, провулки, площі й інші об'єкти топоніміки.
- Демонтовано 2389 пам'ятників, із ним 1320 – Володимирі Леніну.

Попереду — робота на адміністративному рівні. Після формального "розлучення" українців з тоталітарним минулим наступним кроком має бути просвітницька діяльність, взаємодія з суспільством, це найскладніший пласт роботи, бо доведеться мати справу зі світоглядом, та більше — з ментальністю. На цьому етапі декомунізацію може спіткати чимало проблем. Одна з них -ностальгія за радянським минулим. Ці спогади формуються переважно через споживацьке сприйняття того часу. Сумно зазвичай за величчю, молодістю і ковбасою. Попри це, ностальгія — це радше романтизовані ілюзії. Можна сумувати за СРСР і водночас підтримувати демократичні цінності.

Спогади про минуле мирно уживаються з радянською ментальністю — особливою формою сприйняття світу і набором поведінкових звичок, які визначають діяльність людини, взаємодію із соціумом.

Якщо декомунізація зупиниться на топоніміці, то це може перетворитися на нескінченний процес зміни табличок. Здійснюючи декомунізацію, маємо розуміти, що перед нами стоїть надскладне завдання — переосмислити минуле. Найефективніший спосіб позбутися пережитків комунізму — це послідовно й якісно впроваджувати політичні та економічні реформи, які поліпшують рівень життя. Проте проводячи декомунізацію, треба бути обережними, щоб вона не перетворилася на насильницьке звільнення від минулого і насаджування візії майбутнього, хоч яким світлим воно здається [6].

Висновок. Отже, шлях до успішного завершення декомунізації достеменно невідомий. Ми лише робимо перші кроки перед багаторічним шляхом до її здійснення, тому всупереч поширеному уявленню, що декомунізація стосується минулого, головна її мета – вільне і безпечно майбутнє.

Література

1. Закон « Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму». //Верховна рада України. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/316-viii>
2. Закон «Про правовий статус та вшанування пам'яті учасників боротьби за незалежність України у XX ст.»//Верховна рада України. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/314-viii>
3. Закон « Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні ». //Верховна рада України. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/315-viii>
4. Закон «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) режимів та заборону пропаганди їхньої символіки» //Верховна рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/317-viii>
5. Офіційний веб-сайт УІНП - <http://www.memory.gov.ua>
6. Оникієнко В.І. Декомунізація: звільнення від минулого чи насаджування візії майбутнього [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dt.ua/>
7. Декомунізація в Україні : [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/Декомунізація_в_Україні
8. Гончарук, Т. В. *Ментально-філософські засади національного буття, їх детермінуючий вплив на суспільні процеси [Текст] / Т. В. Гончарук // Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації : монографія / Т. В. Гончарук, Н. В. Гнасевич, М. І. Гурик [та ін.] ; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 44-71*
9. Гончарук Т., Шумка М. *Національно-культурна ідентичність як маркер модернізованого українського суспільства // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Збірник наукових праць. Книга 6. – Л.: УБС НБУ, 2013. – 722с. – С. 391-399.*
10. Гурик, М. І. *Історична пам'ять народу у контексті актуальних завдань розбудови модерної української нації. / М. І. Гурик // Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації : монографія / Т. В. Гончарук, Н. В. Гнасевич, М. І. Гурик, М. Л. Шумка, В. Я. Томахів [та ін.] ; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 90-113.*

11. Гурик М. І. Декомунізація як шлях побудови україноцентристської моделі історичної пам'яті [Електронний ресурс] / М. І. Гурик // Актуальні проблеми філософії та соціології. - 2016. - Вип. 11. - С. 26-29.